LUGHA
KISWAHILI KARATASI 2 (102.2)
OKT/NOV 2005
SAA 2 ½

1. UFAHAMU

Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali

Nairobi , mji mkuu wa Kenya, ni jiji la maajabu na mastaajabu chungu nzima. Nadhari ya mtu anayewahi kuingia jiji hili kwa mara ya kwanza huvutiwa na huo msheheneko wa majumba ya fahari, marefu ajabu, kiasi cha minazi mitano- sita iliyounganishwa kuelekea juu mbinguni.

Jumba linalowavutia watu wengi ni lile la makongamano ya kimataifa liitwalo kwa kiingereza Kenyatta International Conference Centre. Jumba hili, hadi miaka michache ilipopita, ndilo lililokuwa refu zaidi mjini. Jumba lenyewe lina ghorofa ishirini na tisa hivi, Usipohesabu hilo pambo kama kofia kileleni mwake, linalojulikana kama mwavuli. Hata hivyo, miaka michache iliyopita jingo hili lilipitwa kwa urefu na mnara wa Nyakati (Times Tower) Mnara huo hasa ni jumba linaloafiki lakabu yake ya kikwaruza mawingu. Jumba hili lina ghorofa zisizopungua thelathini na mbili.

Mbali na majumba haya mawili, kuna majumba mengine zaidi ya ishirini katikati ya jiji ambayo, japo mengine ni mafupi kiasi, maumbo ya kustaajabisha kweli kweli. Hebu zingatia mwenyewe jumba liitwalo "mdomo wa kengele" au bell - bottom" ambalo ni vioo vitupu, toka chini hadi juu. Fauka ya haya, umbo lake ni la kipekee ulimwenguni kote. Jumba hili lina kama miguu, kisha kiuno mithili ya kinu hivi japo si mviringo. Linapaa juu, mbali sana, likichukua umbo pana kuliko lilivyo chini. Umbo la fua pana kama kengele.

Halafu rudia barabara. Hizi hazina hesabu katikati ya jiji ni pona, tena safi sana. Magari yanayotumia barabara hizi ni kochokocho, ya kila aina na yanashindania nafasi.

Ajabu kubwa ya Nairobi hata hivyo ni idadi ya watu. Hakuna hasa anayejua idadi kamili ya watu wa Nairobi, lakini sio kupiga chuku ninaposema kwamba, hasa nyakati za kuelekea kazini asubuhi, kwenda kula chakula cha mchana, kuelekea nyumbani baada ya kazi na kuvuka barabara wakati wa msongamano, watu hukanyagana. Mtu anayesema kwamba watu wa Nairobi ni wengi kama chungu, au kama mchanga wa ufuo wa bahari, hati chumvi

Watu wa Nairobi, kwa tabia na mavazi, si kama watu wa kwingineko nchini Kenya. Watu hawa kuvalia nadhifu sana. Wanawake ni warembo ajabu na hutengeneza nywele zao mithili ya hurulaini peponi. Wengi huvaa suruali ndefu! Kucha zao na midomo yao hupata rangi maridadi sana. Huzungumza Kiswahili na kiingereza takriban wakati wote. Wanawake wengi ajabu huendesha magari yao wenyewe, jambo ambalo litakushangaza mara tu uingiapo jijini, hasa kama ulilelewa ukidhani maskani mwafaka ya wanawake ni jikoni peke yake, yaani kuzingatia ile falsafa kuwa " kuoa ni kupata jiko". Wanaume nao huvaa suti safi, maridadi na shingoni wamefunga tai stahiki yao. Wanaume hao

huendesha magari ya kuyaegesha karibu na afisi zao. Huingia afisini mwao kwa maringo na madaha, huku funguo za magari yao zikining'inia vidoleni. Hawa nao husema Kiswahili na kiingereza kupitia puani, utadhani ni waingereza hasa.

Kwa upande mwingine, watoto ni nadhifu kweli hasa watoto wa shule. Hawa huvalia sare zilizofuliwa na kunyoshwa vizuri kwa pasi. Wake kwa waume, shingoni huvalia tai. Watoto wa shule Nairobi huongea Kiswahili, kiingereza na Sheng, ambayo ni "lahja" yao waliyoibuni.
"Luhya" hii ni mchanganyiko wa Kiswahili. Kiingereza na msamiati mchache wa lugha nyingine za wakenya zisemwazo jijini Nairobi na vitongoji vyake.

Kwa jumla, watu wote wa Nairobi hutembea kasi sana. Hawana hata wakati wa kutembea pole pole na kuangazaanga huku na huko. Iwapo wewe ni mgeni jijini, ukizubaa utapigwa kumbo na waendelee na hamsini zao kama vile hapakutokea jambo. Hili linapojiri, usidhani limefanywa maksudi. La, hasha ni vile tu kwamba Wanairobi hawana muda wa kupoteza.

(a) Kwa nini majumba ya jiji la Nairobi yana majina au lakabu za kiingereza? (alama 2)

(b) (i) Baadhi ya maajabu ya Nairobi ni barabara safi, msongamano wa magari na majumba marefu. Ongezea maajabu mengine manne (alama 4)

(ii) Watu wa Nairobi wanajipenda kweli kweli. Fafanua (alama 4)

(c) (i) Je, unadhani watu wa Nairobi kweli hukanyagana? Eleza ni kwa nini msimulizi ametoa maelezo hayo (alama 2)

(ii) Unafikiri ni kwa nini hasa wanawake wa Nairobi wanaonekana nadhifu? (alama 3)

(d) Kwa nini neno "lahja" limewekwa alama za mtajo? (alama 1)

(e) Eleza maana ya maneno na tamathali za usemi zifuatazo: (alama 4)

(i) Nadhari
(ii) Linaloafiki
(iii) Kikwaruza mawingu
(iv) Waendelee na hamsini zao

2. UFUPISHO

Ujambazi wa kimataifa ni tatizo lilolowasumbua walimwengu kwa muda mrefu sana. Serikali nyingi zimetumia mapesi mengi kwa miaka mingi sana zikijitahidi kupambana na janga hii. Hata hivyo, fanaka haijapatikana wala haielekei kamwe kuwa itapatikana leo au karne nyingi baadaye.

Yumkini tatizo kubwa lililopo ni kuhusu jelezi la dhana ya "ujambazi" tena "wa kimataifa". Hili ni tatizo mojawapo na yapo mengi sana. Tatizo la pili ni kiburi. Kuna wale watu binafsi na hasa viongozi wan chi kubwakubwa na serikali zao zilizojiaminisha kuwa ujambazi ni balaa kweli, tena belua, lakini huo ni wa huko, wala hauwezi kuwagusa licha ya kuwashtua wao.

Kulingana na maoni watakaburi hao, ujambazi ni wa watu “washenzi” wasiostaarabika, wapatikanao katika nchi zisizoendelea bado. Ujambazi pekee wanaouona unafaa kukabiliwa ni dhidi ya mbubujiko wa madawa ya kulevya uliosababishwa na vinyangarika kutoka nchi hizo maaluni za “ ulimwengu wa tatu”. Kulingana na wastaarabu wan chi zilizoendelea, vinyangarika hivi ndivyo hasa adui mkubwa wa ustaarabu ulimwenguni na ni sharti vifagiliwe mbali bila huruma. Baada ya kusagwasagwa, ulimwengu mstaarabu utazidi kutononoka na ahadi ya mbingu hapa ardhini itakamilika.

Imani ya watu ya kuwa ujambazi wa kimataifa. Hata iwapo upo, hauwezi kuwashtua wala kuwatingisha wao ilikuwa kamili na timamu. Ilikuwa kamili na timamu hadi hapo mwezi Septemba tarehe 11 mwaka wa 2001, ndege tatu za abiria zilipoelekezwa katika majumba mawili ya fahari, yenye urefu wa zaidi ya ghorofa mia moja na kuyatwangilia mbali. Mshtuko na kimako! Kimako kwa kuwa, kabla ya siku hiyo, wanarekani kudhai kwamba ingewezekana taifa lolote au mtu yeyote kuthubutu kuishambulia nchi yao, taifa wasifa lililojihami barabara dhidi ya aina yeyote ile ya uchokozi kutoka pembe lolote la dunia.

Hakuna ulimwengu mzima, aliyeamini kuwa marekani ingeeza kushambuliwa. Kwa ajili hiyo, mshtuko uliitingisha ardhi yote na huzuni ilitanda kote, kama kwamba sayari nzima imeshambuliwa, wala sio marekani pekee.

Mintarafu hiyo, marekani ilipolipiza kisasi kwa kuwaunguza waliokuwemo na wasiokuwemo kwa mabomu hatari huko Afghanistan, idadi kubwa ya watu duniani ilishangilia na kusherehekea. Kwa nahati mbaya, tafsiri ya shambulizi la minara- pacha ya Newyork na lile la Pentagon, uti wa uwezo wa kivita wa Marekani, ilizorota. Kuna wengi waliodhani huo ni mwanzo wa vita vya Waislamu dhidi ya Wakristo na kwa muda, Waislamu wote wakashukiwa kimakosa kuwa ni majambazi wa kimataifa.

(a) Bila bubadilisha maana, fupisha aya tatu za kwanza (maneno 65 – 75)
Matayarisho
Nakala safi (alama 10, 2 za utiririko)

(b) Ukizingira aya, tatu za mwisho, fafanua fikira za watu wa mambo yote yaliyotokea
Baada ya Septemba tarehe 11, 2001 (maneno 65 – 75) (alama 10, 2 za utiririko)
Matayarisho
Nakala safi

3. MATUMIZI YA LUGHA

(a) Bainisha aina ya vivumishi katika sentensi hii (alama 2)
Nyumba yangu ni maridadi

(b) Kamilisha jedwali

Kufanya	Kufanyia	Kufanywa
Kula		
Kuunga		

(alama 4)

(c) Eleza matumizi ya kwa katika sentensi hii
Aliimba kwa sauti tamu (alama 1)

(d) Andika kwa wingi (alama 1)
Pahala hapa ni pake

(e) Eleza matumizi ya na katika sentensi:
Halima na Asha wanasaidiana (alama 3)

(f) Huku ukitoa mifano, fafanua miundo mitatu ya majina katika ngeli ya JI-MA (alama 6)

(g) Onyesha (i) Kielezi (ii) kitenzi katika sentensi (alama 2)
Mvua ilinyesha mfululizo

(h) Kanusha sentensi hii:
Tumechukua nguo chache kuuza (alama 2)

(i) Tumia – ndi pamoja na viashiria vya ngeli kujaza mapengo
(i) Wewe ___________ ninayekutafuta
(ii) Nyinyi ___________ mnaoongoza

(j) Andika sentensi hii upya kwa kufuata maagizo
(i) Nilikuwa nimejitayarisha vizuri kwa hivyo sikuona ugumu wo wote katika safari yangu.
Anza: safari (alama 2)

(k) Geuza vitenzi hivi view majina
(i) Shukuru (alama 1)
(ii) Enda (alama 1)

(l) Eleza maana mbili tofauti za sentensi hii
Mamake Juma na Mariamu walitutembelea (alama 2)

II (a) Eleza maana ya:
(i) Sina pa kuuweka uso wangu (alama 1)
(ii) Ana mkono wa buli (alama 1)

(b) Jaza jedwali

Kiume	Kike
Mjakazi	
Jogoo	
Fahali	

(alama 3)

(c) (i) Kati ya madini haya taja yale yanayopatikana baharini

Zinduna	Zebaki
Lulu	Ambari
Yakuti	Marumaru

(alama 3)

(ii) Haya ni magonjwa gani?

I Matubwitubwi

II Tetewanga (alama 2)

(iii) Mbuni huzaa matunda gani? (alama 1)